

УДК 930.85(52)

DOI <https://doi.org/10.32782/2305-9389/2025.32.30>

ТРАНСФОРМАЦІЯ Й ЕВОЛЮЦІЯ КУЛЬТУРНИХ ТРАДИЦІЙ ЯПОНІЇ: ВІД ПЕРІОДУ МЕЙДЗІ (1868–1912) ДО СУЧАСНОЇ ДОБИ

Шеремета Анна,

аспірантка кафедри всесвітньої історії

Волинського національного університету імені Лесі Українки

ORCID ID: 0009-0006-6041-3829

У статті проаналізовано специфіку трансформаційного процесу й еволюцію культурних традицій Японії: від періоду Мейдзі (1868–1912 роки) і до нашого часу. Період Мейдзі став важливим етапом розвитку японського суспільства, адже країна, яка подолала століття самоізоляції, перейшла на етап активної модернізації, упровадження західних технологій, адміністративних реформ і соціальних змін. При цьому відбувалася поступова адаптація усталених звичаїв і традицій до нових умов, вони не зникли, а, пройшовши процес переосмислення, поступово інтегрувалися в нову соціокультурну реальність. У статті проаналізовано вплив модернізаційних процесів періоду Мейдзі на різні сфери культури Японії, зокрема освіту, мистецтво, літературу, релігію тощо. Особлива увага приділяється впливу синтоїзму й буддизму на формування національної культурної ідентичності, зміні статусу самурайського класу та впливу останнього на формування сучасного культурного коду Японії. Також відзначаються подальші етапи розвитку японської культури ХХ–ХХІ століть, зокрема й періоду після Другої світової війни, який ознаменувався для Японії економічним бумом і посиленою інтеграцією у світову спільноту. Окреслюються процеси, які вплинули на формування сучасних культурних традицій Японії як симбіозу традиційного й інноваційного. Аналізується вплив процесів глобалізації на традиційні мистецтва Японії, серед яких – театр Но, Кабукі, чайна церемонія, ікебана. Окрема увага приділяється розвитку японської кухні й національного одягу. Акцентовано увагу на популяризації японських культурних традицій у світі, зокрема через феномен «культурного експорту», який відобразився в поширенні аніме, манги, японської моди, дизайну та кухні за межі самої Японії. Таким чином, у статті виклали комплексний аналіз трансформації та еволюції культурних традицій Японії протягом останніх століть, відображаючи, що Японія змогла не лише зберегти свою самобутність, а й досягти балансу в поєднанні традицій та інновацій.

Ключові слова: Японія, культурні традиції, трансформація, еволюція, період Мейдзі, традиції та інновації.

Sheremeta Anna. Transformation and Evolution of Cultural Traditions of Japan: From the Meiji Period (1868–1912) to the Present Day

The article analyzes the specifics of the transformation process and the evolution of Japan's cultural traditions – starting from the Meiji period (1868–1912) and up to the present day. The Meiji period became an important stage in the development of Japanese society, because the country, having overcome centuries of self-isolation, moved to the stage of active modernization, the introduction of Western technologies, administrative reforms and social changes. At the same time, there was a gradual adaptation of established customs and traditions to new conditions; they did not disappear, but, having undergone a process of rethinking, gradually integrated into a new socio-cultural reality. The article analyzes the impact of the modernization processes of the Meiji period on various spheres of Japanese culture, in particular education, art, literature, religion, etc. Special attention is paid to the impact of Shintoism and Buddhism on the formation of national cultural identity, the change in the status of the samurai class and the impact of the latter on the formation of the modern cultural code of Japan. The article also notes the further stages of the development of Japanese culture in the 20th–21st centuries, in particular the period after World War II, which was marked for Japan by an economic boom and increased integration into the world community. The processes that influenced the formation of modern cultural traditions of Japan as a symbiosis of the traditional and innovative are outlined. The impact of globalization processes on the traditional arts of Japan is also analyzed, including Noh theater, Kabuki, tea ceremony, ikebana. Special attention is paid to the development of Japanese cuisine and national clothing. The emphasis is on the popularization of Japanese cultural traditions in the world, in particular through the phenomenon of “cultural export”, which was reflected in the spread of anime, manga, Japanese fashion, design and cuisine beyond the borders of Japan itself. Thus, the article reflects a comprehensive analysis of the transformation and evolution of Japan's cultural traditions over the past centuries, reflecting that Japan has not only been able to preserve its identity, but also to achieve a balance in combining traditions and innovations.

Key words: Japan, cultural traditions, transformation, evolution, Meiji period, traditions and innovations.

Вступ. Японія – це країна, яка протягом століть поєднує традиції та інновації, здійснюючи гармонійну інтеграцію елементів власної культури з культурними традиціями західного світу. Особлива роль у цьому процесі відводиться періоду Мейдзі (1868–1912 роки), коли стрімка модернізація охопила всі сфери суспільного життя Японії, торкнувшись і трансформації її культурних традицій. Саме в цей

період відбувається переосмислення культурної спадщини, чинні на той час культура, мистецтво, релігія, соціальні норми й побут адаптуються до нових реалій.

Однак процес трансформації культурних традицій Японії не обмежився епохою Мейдзі, триває він і донині, відображаючи складні взаємозв'язки між минулим і сьогоденням. Процес глобалізації, значні технологічні досягнення та зміна світогляду японців неминуче відобразилися на розвитку культури, давши змогу водночас зберегти її унікальність. Зважаючи на це, актуальним є дослідження процесу еволюції культурних традицій Японії від доби Мейдзі й до наших днів, а також окреслення факторів, які впливали на їх трансформацію протягом цього часу.

Аналіз наявних наукових досліджень за темою. Дослідженням тематики розвитку японських культурних традицій займалися як українські, так і зарубіжні науковці. Серед українських науковців окремі аспекти розвитку культурних традицій Японії досліджували О. Іванівська, А. Курас [1], О. Колесніченко [2], Т. Мозгова [3], І. Нестерчук, В. Тарасова, З. Яремова [4] і деякі інші науковці. Серед зарубіжних дослідників окремі аспекти розвитку культурних традицій Японії вивчали Дж. Кузік [5], Дж. Тераніші [6], Ю. Цукахара [7] і низка інших науковців. Проте комплексного аналізу еволюції та трансформації культурних традицій Японії від періоду Мейдзі й до наших днів досі не здійснив жоден із науковців, що, однозначно, ще раз підтверджує актуальність обраної теми дослідження.

Мета статті – проаналізувати процес трансформації та еволюції культурних традицій Японії від періоду Мейдзі до наших днів.

Виклад основних результатів дослідження. Незважаючи на те що впродовж двох століть Японія була відокремлена від багатьох світових війн, революцій, голоду й катастроф, її ізоляція мала й зворотний бік: країна була відрізана від науково-технічного прогресу та культурного розвитку, які стрімко змінювали світ. Це стало однією з основних причин реставрації Мейдзі – епохального перевороту, що відкрив Японію для світу та сприяв її інтеграції в глобальний культурний простір [5, с. 16].

Реставрація Мейдзі (1868 рік) ознаменувала кінець ізоляції Японії, започаткувавши епоху швидкої модернізації та трансформації під впливом західної культури й науки. Період Мейдзі, який тривав 1868–1912 роки, був часом глибоких змін у Японії. Країна переходила від феодального суспільства до сучасної індустріалізованої нації. Цей період ознаменувався низкою культурних змін, на які значною мірою вплинули західні ідеї та практика. Перед японцями відкрився невідомий до цього світ звичаїв і поглядів. Ідеї просвітництва, теорія природного права, ідеї волі й рівності швидко отримали схвалення серед японської інтелігенції. Уряд Мейдзі активно сприяв «вестернізації», тобто запозиченню англо-американського чи західноєвропейського досвіду в галузі економіки, політики, освіти й культури [2, с. 120]. «Вестернізацію» він розглядав як засіб зміцнення Японії та можливість наздогнати західні країни за рівнем розвитку.

Українська дослідниця Т. Мозгова виділяє три етапи проникнення західноєвропейського світогляду в японські культурні традиції за періоду Мейдзі:

I етап – від 1868 по 1878 роки – отримав назву етапу «просвітництва», тобто просвітництва японського суспільства під впливом західноєвропейського просвітництва;

II етап – від 1878 по 1888 роки – для цього етапу характерне заперечення японцями власної культурної традиції, коли все японське заперечувалося й відкидалося як застаріле, таке, яке є непотрібним для майбутнього розвитку держави;

III етап – від 1888 по 1912 роки – для цього етапу характерна своєрідна національна рефлексія, спроби збагатити традиційну культуру Японії концептами й категоріальним апаратом Заходу, що часто спричиняло понятійні непорозуміння та загалом призводило до неможливості артикулювати притаманну японському суспільству модель мислення до засобів європейського структурування мисленнєвої діяльності й навпаки [3, с. 42].

У період «просвітництва», що японською звучить як «буммейкайка дзідай», японський уряд усіляко сприяв процесам просвітництва й розвитку цивілізації, вважаючи його важливим етапом на шляху до трансформації Японії та перетворення її на сильну незалежну державу. Розквіт просвітництва в Японії припав на 70-ті роки ХХ століття.

Значний внесок у розвиток просвітництва в Японії зробив Юкіті Фукудзава, у працях якого («Заклик до науки», «Автобіографія», «Усе про країни світу») відображалися досягнення світової науки й культури. Значний культурний вплив мала й відкрита ним «школа Фукудзави», яка згодом трансформувалася в Університет – Кейо Гідзюку, що зберігає свої позиції й у наш час [9, с. 68].

Одним із найзначніших культурних зрушень періоду Мейдзі було прийняття освіти за західним зразком. Уряд створив національну систему освіти за моделями Європи й Америки. Усю територію країни було розподілено на 8 округів, на території кожного з яких був університет. Школи були створені по

всій країні, шестирічна освіта стала обов'язковою як для хлопчиків, так і для дівчаток. Навчальна програма була розроблена, щоб прищепити почуття національної ідентичності й лояльності до імператора, а також викладати західні предмети, такі як природничі науки й математика. Молодим японцям також створювали умови для навчання у вищих закладах Європи та США.

У період Мейдзі також змінилися релігійні практики. Синтоїзм пропагувався як державна релігія, а буддизм пригнічувався, що було частиною зусиль уряду щодо об'єднання країни під єдиною національною ідентичністю. Водночас християнство, яке було заборонено в період Едо, дозволили сповідувати.

У мистецтві спостерігався рух до західних стилів і технік. Традиційні японські форми мистецтва, такі як укійо-е й кабукі, продовжували бути популярними, але також зростав інтерес до західного живопису, музики та літератури. Такого роду змішування східних і західних впливів призвело до унікального культурного синтезу, характерного для періоду Мейдзі.

У період Мейдзі відбулися зміни й у літературній сфері Японії. Отримавши доступ до кращих творів світової літератури внаслідок стрімкого розвитку перекладу, японські читачі занурилися в незвичний для них літературний світ наприкінці XIX століття. Незадовго після цього Сайє Цубоуті в трактаті «Про сутність роману» (1885 рік) заклав початки розвитку нової літератури в Японії. У трактаті він заперечував старі естетичні канони, які ставили до особистості вимогу стосовно самозречення на користь феодалних і моральних норм. На перший план виходять чутливість та індивідуальне життя, а також бажання відображати реальний світ таким, яким він є. Як відзначає Ю. Осадча, «до історії японської літератури та літературно-критичної думки він увійшов початківцем нових, «на європейський манер» художньо-літературних і театральних традицій, які активно й плідно наслідують і дотепер» [8, с. 337].

По завершенні Японсько-Китайської війни 1894–1895 років, коли в японському суспільстві були особливо загострені внутрішні суперечності, сформувалися передумови для розвитку соціальної прози, що заклала важливий базис для розвитку реалізму. Яскравим представником цієї літературної течії був Сякай Сьосецу.

Нові суспільні трансформації торкнулися й зміни форм поезії. Значний вплив на це мали також переклади з європейських мов. «Сінтасі» – нова форма поезії, яка з'явилася в японській системі віршування в той час і була подібною до європейських білих віршів, при цьому вони мали необмежену кількість рядків. Японська поезія кінця XIX – початку XX століття характеризується появою нового вільного вірша, в основі якого лежала вільна розмовна мова «дзюсі» та який у XX столітті став основною віршовою формою японської поезії. Вершиною романтизму японської лірики прийнято вважати твори Тосона Сімадзакі, який у 1897 році видав збірку віршів під назвою «Молоді пагінці». Використовуючи жанр «сінтайсі», тобто довгі вірші, поет романтично й піднесено висвітлював юність, кохання та красу людського духу. Романтичні пориви в поезії тривалий час стримувалися традиційними хоку й танка, проте й вони зазнали трансформації під впливом змін. Поет Масаока Сіті приклав чимало зусиль, щоб оновити ці жанри, удавшись до видання поетичного журналу «Кототогісу» (Зозуля).

Музична культура Японії після реставрації Мейдзі 1868 року характеризується співіснуванням і взаємозалежним розвитком трьох типів музики: традиційна музика, що передається з періоду Едо (1603–1867), як приклад гагаку (придворна музика); західна музика, яка ввійшла в країну й закріпилася після того, як її відкрили зовнішньому світу; і сучасні пісні, які були першими створені в Східній Азії, такі як *shōka* і *gunka* (шкільні та військові пісні) [7, с. 223]. Кожен із цих трьох видів музики відігравав ту роль, яку від них вимагала держава Мейдзі, і вони стали невід'ємними елементами музичної культури сучасної Японії.

Одним із важливих аспектів реформи періоду Мейдзі в Японії стала зміна статусу самурайського класу, що значною мірою вплинуло на формування сучасного культурного коду країни. Самураї, як військова та соціальна еліта Японії протягом багатьох століть, у результаті скасування феодалної системи і створення сучасної централізованої держави втратили свій привілейований статус. Відповідно до імператорського указу від 1876 року, самураям була винесена заборона на носіння мечів, що вказувало на втрату їхньої усталеної ролі в суспільстві [6, с. 314]. Унаслідок цього вони були змушені інтегруватися в нову систему, зайнявши різні ніші японського суспільства. Однак, незважаючи на формальне зникнення класу самураїв, культурна й етична спадщина останнього збереглася та пройшла значний шлях трансформації. Кодекс бусідо як традиційний морально-етичний кодекс самураїв ліг в основу розвитку багатьох сфер японського суспільства, адже декларовані ним принципи честі, дисципліни, самопожертви, відданості й вірності відображено в сучасній діловій етиці, спортивному вихованні, освітніх стандартах, корпоративній культурі тощо. Помітним є відлуння самурайських традицій і в сучасній попкультурі Японії, адже в багатьох художніх творах, фільмах, аніме та мангах використовуються

образи самураїв чи самурайська символіка. Більше того, бойові мистецтва Японії, серед яких – кендо, дзюдо й айкідо, також зберегли дух самурайської спадщини, поєднавши традиційні техніки із сучасною філософією саморозвитку. Отже, хоч стан самураїв і зник ще в XIX столітті, культурна спадщина останнього досі є вагомим складником культурної ідентичності Японії.

Загалом доречно відзначити, що період Мейдзі був часом значних культурних зрушень у Японії. Країна прийняла вестернізацію та модернізацію, що призвело до змін в освіті, літературі, релігії та мистецтві. Ці зміни заклали основу для становлення Японії як світової держави у XX столітті.

У період після Другої світової війни глобалізаційні процеси, які торкнулися Японії, сприяли інтеграції її культури у світовий культурний простір. Ставши одним із провідних технологічних лідерів, Японія докорінно змінила життя своїх громадян. Наприклад, столиця Токіо – це гамірний мегаполіс, наповнений високотехнологічними гаджетами, ефективними транспортними системами й футуристичними будівлями. Крім того, відданість Японії інноваціям призвела до значного прогресу в робототехніці, штучному інтелекті й цифрових технологіях.

Японія також є батьківщиною деяких із найвідоміших відеоігор та ігрових консолей. Такі компанії, як Nintendo, Sony і Sega, створили ігри й системи, які стали невід’ємною частиною світової попкультури. Такі ігри, як Super Mario, Final Fantasy та Pokémon, люблять мільйони людей у всьому світі [10]. Вплив Японії на індустрію ігор беззаперечний, і вона продовжує розширювати межі розваг.

Японська кухня – ще одна сфера, де поєднуються традиції та інновації. Японія відома своєю культурою харчування, яка зосереджується на свіжості, простоті й сезонності. Суші – це японська страва, яка є прекрасним прикладом кулінарного мистецтва країни. Спочатку створені як спосіб консервування риби, суші перетворилися на витончену та вишукану страву. Поєднання просоченого оцтом рису, свіжої риби й інших інгредієнтів підкреслює важливість простоти та якості в японській кухні. Багато кухарів суші проходять роки суворого навчання, щоб оволодіти ремеслом. Мистецтво приготування суші передбачає прискіпливу увагу до деталей, від вибору найсвіжіших інгредієнтів до точного нарізання риби.

Рамен, суп із локшиною, також став улюбленою стравою в Японії та за її межами. Спочатку його привезли китайські іммігранти, але Японія зробила його своїм. Сьогодні рамен є символом комфортної їжі з незліченними регіональними варіантами, які пропонують унікальні смаки й інгредієнти. Незалежно від того, це ситна чаша рамен тонкоцю чи більш легкий рамен шою, ця страва набула всесвітньої популярності. Інші популярні страви, такі як темпура, удон і окономіякі, демонструють кулінарну багатогранність Японії. Кожен регіон має свою особливу культуру харчування, і японська кухня продовжує розвиватися, дотримуючись традиційних технологій. Із 2013 року національну кухню Японії вважають нематеріальною спадщиною ЮНЕСКО [4, с. 14]. Такого роду визнання є свідченням того, що японські гастрономічні традиції є важливими й унікальними як частина світової культурної спадщини.

Японська мода, особливо вулична мода в таких містах, як Токіо, є помітною силою світової індустрії моди. Такі дизайнери, як Рей Кавакубо й Іссі Міяке, зробили революцію у світі моди своїми авангардними дизайнами. Поєднання традиційного одягу, наприклад кімоно, із сучасними стилями створило унікальну естетику, якою захоплюються в усьому світі.

Важливим внеском Японії у світову поп-культуру є, без сумніву, аніме та манга. Насправді японська анімація та комікси захопили глядачів у всьому світі, а такі шоу, як «Наруто», «One Piece» й «Атака Титана», стали глобальними явищами. Крім того, чіткий художній стиль, переконливі сюжетні лінії та емоційна глибина, безсумнівно, зробили аніме улюбленою формою розваги в різних культурах.

Під впливом глобалізаційних процесів зазнали суттєвих змін і традиційні мистецтва Японії, унаслідок чого змінилося їх сприйняття як у самій Японії, так і за її межами. Театр Но та Кабукі, що за історичною традицією належали до елітарних мистецтв, пройшли шлях адаптації до умов сьогодення. З використанням сучасних технологій, зокрема освітлення, мультимедійних ефектів, перекладів іноземними мовами, ці мистецтва набули суттєвого поширення поза межами Японії.

Глибока філософська практика чайної церемонії (садо) стала поєднувати традиційні ритуали із сучасними тенденціями мінімалізму й екологічного підходу, а популярність японського чаю в усьому світі значно посприяла й поширенню чайних практик далеко за межі Японії.

Зазнало трансформації й усталене в Японії мистецтво ікебани, воно відкинуло традиційні стилі й дедалі більше стало набувати нових експериментальних форм, сформованих з урахуванням сучасних художніх концепцій і технологічних аспектів.

Явище «культурного експорту» сприяло тому, що аніме, манга, японська мода, відеоігри та японська кухня стали популярними в усьому світі. Незважаючи на активний вплив західної культури, Японія продовжувала плекати власні традиції, сприяючи збереженню чайної церемонії, каліграфії, бойових

мистецтв і свят, які є життєво важливими аспектами культурного самовираження. Ці заходи сприймаються як способи з'єднання з природою, виховання уважності, почуття краси та вдячності. Загалом японська культура – це яскравий приклад розвитку культури віддаленої острівної цивілізації, яка є органічною частиною культури всього світу [1, с. 452].

Висновки. З початку періоду Мейдзі й до наших днів культурні традиції Японії зазнали суттєвих змін, однак їх еволюція не призвела до втрати національної самобутності. У сучасному швидкоплинному глобалізованому світі японські культурні традиції відіграють важливу роль у формуванні зв'язків між японської спільнотою та культурною спадщиною. Ці традиції є не пережитками минулого, а живими практиками, які продовжують розвиватися й адаптуватися. Вони створюють відчуття безперервності, переносять уроки та мудрість минулого в сьогодення й формують суспільні норми та цінності майбутніх поколінь. Сучасні впливи не розмили культурні традиції Японії, а натомість додали глибини й різноманітності її культурному ландшафту. Здатність плавно поєднувати старе й нове є свідченням адаптивності та стійкості японських культурних традицій. Оскільки Японія продовжує взаємодіяти зі світом, її культурні традиції, безсумнівно, розвиватимуться, але вони назавжди залишаться в центрі її національної ідентичності, слугуючи джерелом натхнення й збагачення для людей як усередині країни, так і за її межами.

Література:

1. Іванівська О., Курас А. Культура Японії: близька й далека одночасно. *Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті* : матеріали 85 Міжнародної ювілейної наукової конференції молодих учених, аспірантів і студентів, присвяченої 135-річчю Національного університету харчових технологій, 11–12 квітня. Київ : НУХТ, 2019. Ч. 3. С. 452.
2. Колісниченко О.В. «Вестернізація» та «освічений націоналізм» в Японії доби Мейдзі. *Історіосфера* : матеріали Шістнадцятої наук. конф. викладачів, здобувачів вищ. освіти та молодих учених Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (7–8 квітня 2017 р.). Одеса : ПНПУ ім. К.Д. Ушинського, 2017. С. 118–123.
3. Мозгова Т.А. Проблема пошуку культурної ідентичності в японській духовній традиції епохи Мейдзі (межа XIX–XX ст.). *Політологічний вісник*. 2012. Вип. 66. С. 39–46.
4. Яремова З.І., Нестерчук І.К., Тарасова В.В. Гастрономічні особливості Японії. *Туризм. Географія. Екологія: інновації, освіта, бізнес* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. онлайн-конф. (23–24 травня 2024 р., м. Житомир). Житомир : Житомирський державний університет імені Івана Франка, 2024. С. 13–15.
5. Cusick J. Cultural Characteristic Continuity: Basis for Rapid Foreign Scientific, Engineering, and Technological Transformation in Meiji era Japan (1868–1912). *Prof. Romualdas Sviedrys SS 6163 Guided Readings in History of Science*. 2009. 39 p.
6. Teranishi J., Teranishi J. Japanese Economy and Culture After the Meiji Restoration. *Culture and Institutions in the Economic Growth of Japan*. 2020. P. 307–335.
7. Tsukahara Y. State Ceremony and Music in Meiji-era Japan. *Nineteenth-Century Music Review*. 2013. № 10 (2). P. 223–238.
8. Осадча Ю. Цубоуті Сьойо як теоретик і реформатор японської писемності. *Вісник Львівського університету. Серія «Філологічна»*. 2011. № 54. С. 337–347.
9. Накорчевський А.А. Гуманітарні знання й освіта в Японії XVII–XXI ст. *Східний світ*. 2018. № 1 (98). С. 62–87.
10. The Evolution of Gaming Culture in Japan: From Arcades to Mobile Gaming. 2024. URL: <https://carterjmrn.com/blog/the-evolution-of-gaming-culture-in-japan-from-arcades-to-mobile-gaming/> (дата звернення: 03.03.2025).